

Theaterschap eist Vakmanschap

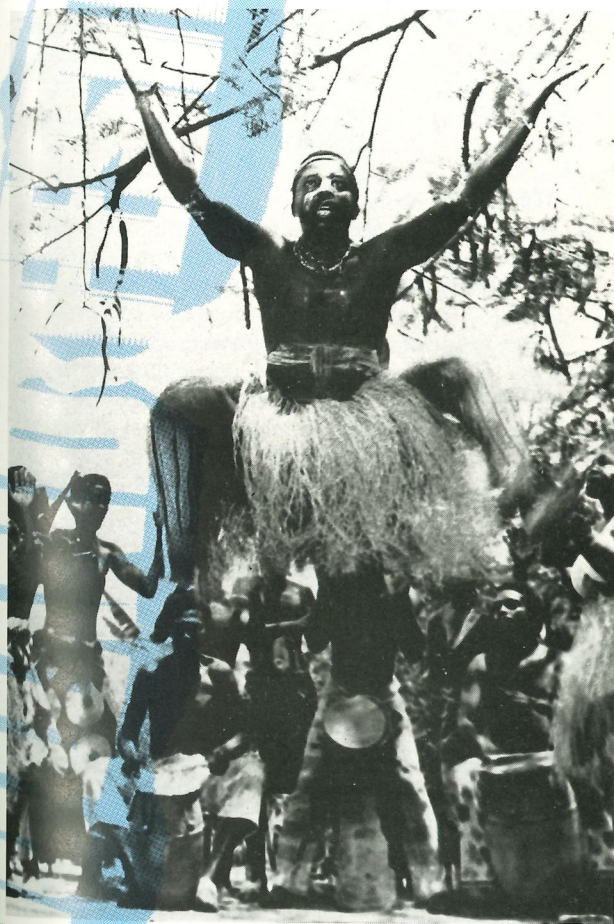

Grolsch
bier

Vakmanschap is meesterschap

- 12 juni, Scheveningen, Circustheater, 20.15 uur
13 juni, Amsterdam, Tropenmuseum (Lichthal),
20.15 uur
14 juni, Enschede, Twentse Schouwburg, 20.15 uur
15 juni, Rotterdam, De Doelen, 20.15 uur
16 juni, Eindhoven, Philips Ontspanningscentrum,
20.15 uur
17 juni, Nijmegen, Stadsschouwburg, 20.00 uur
18 juni, Groningen, De Oosterpoort, 15.00 uur
21 juni, Maastricht, Dominieanerkerk, 20.30 uur
22 juni, Haarlem, Concertgebouw, 20.15 uur
23 juni, Utrecht, Stadsschouwburg, 20.00 uur

Ensemble Ehimomo

Rituele muziek en dans uit Ghana

Mustapha Tettey Addy _____ algehele leiding

H. J. da Silva _____ produktie

Habib Akwei Allotey,
Tettey Addy,
Joseph Kpani Addy,
Osumano Tettey Addy,
Mohammed Armah Quaye,

Adams Aryee Ankrah,
Ankrah Labi, Kommey
Doku, Abdul Razak,
Olokwei Commadore _____ dansers, trommelaars
en zangers

Hagar Oyoo Quartey,
Esther Naa, Borka Addy,
Dedoh Akutey Addy _____ danseressen en zangeressen

Programma:

Kple

Oshika

Nana

Otu

Pauze

Tigari

Otofo

Gome

Fumefume

Mustapha Tettey Addy

Ehimomo

Ehimomo is een groep van dertien Ghanese artiesten, met een programma van rituele trommelkunst, zang en dans volgens de tradities van de Ga, een volk uit de omgeving van Accra. Hoewel deze mensen hun kunst niet als middel van bestaan uitoefenen, zijn zij niet, wat wij zouden noemen, amateurs, omdat hun kunst hen een belangrijke functie geeft bij de riten, in gebruik bij hun samenleving. Hiermee komt weer sterk naar voren, dat wat door de Europeaan als kunst wordt beschouwd, door de Afrikaanse artiesten als zuiver functioneel wordt gewaardeerd. Vandaar dat men bij Ehimomo niet van een groep artiesten in de zin van een gezelschap kan spreken. Het zijn allen individuele mensen, die onafhankelijk van elkaar in diverse beroepen hun bestaan vinden.

Het bijzondere doel van Ehimomo is, hun cultuurgoed, vooral op het rituele vlak, te behouden. Veel is verloren gegaan, vooral in de steden. De bronnen voor het repertoire zijn vooral de oude mensen in de dorpen, voornamelijk uit die bevolkingsgroepen, van wie de werkzaamheden met het mystieke en rituele verbonden zijn, zoals bijvoorbeeld de jagers en de vissers. Daarnaast en eigenlijk voor alles komen de priesters en priesteressen naar voren, die in vrijwel alle lagen der bevolking nog steeds een leidende functie hebben.

Aanleiding voor de voorstellingen van Ehimomo was de ontmoeting van Mustapha Tettey Addy met Herbert da Silva in Londen, eind 1972. Mustapha was er voor het maken van grammofoonplatenopnamen van zijn kunst, het trommelen, en zijn activiteiten zijn van alles-overheersende betekenis voor Ehimomo. Mustapha is lid van de wijdvertakte familie Addy, die beroemd is om zijn grote trommelaars, dansers en priesters. Mustapha is de zoon van een Akon-priester, genaamd Kpani Kofi Addy, die een zeer hoog aanzien had in Accra, bewaarder van de morele waarden van de Ga en hoofdfunctaris voor de jacht en de oorlog. Hij leerde Mustapha het gebruik van alle rituele muziekinstrumenten, waaronder alle soorten trommels en verder alle gezangen en dansen die ritueel zijn. Daarnaast onderwees hij hem in de kunst van het gebruik van kruiden en planten.

Na de dood van zijn vader werd Mustapha bij de Ga benoemd tot opper-trommelaar – "master-drummer" – een uiterst belangrijke functie. Mustapha zag als kunstenaar en ontwikkeld man – hij heeft een opleiding gehad aan de universiteit van Accra en spreekt o.a. vier Europese talen – het belang van het bewaren van het cultuurgoed van zijn volk. Zijn activiteiten deden hem

niet alleen zijn eigen land afreizen, maar hij kwam daardoor ook bij de Olympische Spelen van München in 1972 terecht, waar hij demonstraties gaf van zijn trommelkunst. Van daaruit werd hij door vele Europese instituten voor muziekwetenschap uitgenodigd en kwam zo voor grammofoonplatenopnamen in Londen terecht, waar hij da Silva ontmoette. Zijn dierbaarste wens, een groep op te richten van de artiesten van zijn land, die door het geven van voorstellingen hun cultuur zouden kunnen bewaren en verspreiden, sprak da Silva aan. Deze zag, na vier jaar samenwerking met Mustapha en gesteund door zijn grote ervaring op het gebied van ethnische voorstellingen kans, de groep Ehimomo samen te stellen en een voorstelling te produceren, die in het Holland Festival 1978 zijn wereldpremière beleefde. Voor allen die Afrika kennen, is het duidelijk dat de in de voorstelling gebrachte muziek en dans niet mogelijk is zonder toestemming van de hoofdpriesters van de gemeenschap. Ehimomo is uiterst belangwekkend, omdat het getoonde de daadwerkelijke aanwezigheid van priesters verlangt en Afrikaanse priesters aan een voorstelling, buiten hun eigen gemeenschap, deelnemen. Voor ons een voorstelling, voor hen, door de aanwezigheid van hun priesters, realiteit.

Kple

Kple is één van de oudste en meest essentiële rituele dansen van de Ga. Zijn oorsprong is te zoeken in het grijze verleden en de dans is zeker vele eeuwen oud. Hierbij komt een bijzonder interessante aangelegenheid ter sprake, namelijk dat de Ga stellen dat zij één van de verloren stammen van Israel zouden zijn. Hun geschiedenis zegt dat zij, zoals ook vele joden in hun eigen geschiedenis stellen, vertrokken zijn uit Israel om zich elders een nieuw vaderland te scheppen. Aangevoerd door hun priesters vertrokken zij, alles wat zij aan bezittingen hadden met zich meenemend, vóór alles echter de heilige trommels, die zij op hun hoofd droegen. Op hun lange zwerftocht trokken óók zij door Egypte en dwars door West-Afrika. Vele malen trachtten de Ga zich te vestigen, maar hun eigen geloof en hun strenge wetten veroorzaakten grote wrijving met de reeds aanwezige volkeren, die het hen onmogelijk maakten om tot een vergelijk te komen. Zo trokken zij verder, tot zij in het gebied aankwamen waar zij nu wonen, namelijk de streek om Accra. De godsdienst van de Ga is moeilijk te bepalen, maar men kan zeggen dat het vooral een godsdienst is waarbij men gelooft aan één god en daarnaast een groot aantal bij-goden en geesten kent.

Het noorden van Ghana is hoofdzakelijk Mohammedaans, de kuststreken christelijk en in centraal Ghana vindt men, naast deze godsdiensten, ook nog het animisme. Verwonderlijk is deze situatie niet, want vooral bij de christenen vindt men alle opvattingen over het christelijk geloof die men bedenken kan, als gevolg van het feit dat sinds de vroegste middeleeuwen alle soorten vertegenwoordigers van alle denkbare variaties van het christendom in de Goudkust hebben gepredikt. En wat denkt de Ghanees? Dat God te Groot is om Zich met de mensen te bemoeien en zij zich dientengevolge voor hun kleine problemen maar moeten behelpen met mindere figuren, die volgens hen daartoe aangewezen zijn.

De Kple-dans is een ritueel onderdeel van de Naye-religie, die zich van alle andere geloven van West-Afrika onderscheidt en niet tot de zogenaamde "fetisj"-godsdiensten behoort.

Het wezenlijke inzicht in dit geloof en de bijzonderheden van de geschiedenis van de grote zwerftocht tot aan het nieuwe vaderland, worden zorgvuldig door bewaarders van deze feiten bewaakt.

Het zijn zeven priesters, in het wit gekleed, die de zeven engelen van het Naye-geloof voorstellen en zich nooit met een bloot hoofd mogen vertonen. Het zijn zij, die de tradities voortzetten. Slechts weinigen onder de bevolking weten van de oorsprong en de betekenis van het Naye-geloof en de Kple-dans. Slechts één gebruik is overgebleven, ook zonder dat men de betekenis kent. Aan het einde van het Homowo-feest, het belangrijkste feest van de Ga, wordt een omgang door de stad gemaakt, waarbij de mensen zich kleden als ten tijde van de grote trektocht en daarbij hun trommels op het hoofd dragen. De processie houdt daarbij stil bij het huis van elk van de zeven priesters.

Deze ommegang moet men niet verwarren met de Kple-dans zelf, die uitsluitend door vrouwen wordt gedanst. De dans stelt de grote zwerftocht voor, waarbij de steeds van richting veranderende danspassen het uitwijken voor de vijanden voorstelt die men onderweg ontmoet. Elke plaats waar de stam getracht heeft zich te vestigen om dan tóch weer verder te moeten trekken, wordt gezinnebeeld door een volledige draai om de eigen as van elk der danseressen.

Ter onderstreping van de geschiedenis, als zouden de Ga oorspronkelijk uit Israel komen, vestig ik de aandacht op de namen van enkele leden uit de groep: Joseph Addy - Adam Ankrah - Hagar Quartey - Esther Addy - Dedoh (Deborah) Addy - Ismail Addy enz.

Oshika

De rituele dans Oshika is een merkwaardige dans, die zowel voor droevige als voor vrolijke doeleinden wordt gebruikt. Daarbij worden noch voor de ene, noch voor de andere gelegenheid dansbewegingen en patronen vastgelegd. Met de naam Oshika wordt alleen de manier van trommelen aangegeven. Ook deze dans is een onderdeel van het grote Homowo-feest, waarbij aan de voorouders voedsel wordt geofferd. Ook wordt bij een begrafenis het Oshika-trommelen gebruikt.

Nana

Nana is een dans die niet behoort tot een bepaald geheim religieus genootschap, maar wordt gebruikt ter ere van de geesten der kruiden. Zij wordt gedanst om de zieken en ook de gezonden te overtuigen van de geneeskraft van de aangewende kruiden. Bij de aanvang van de dans neemt de medicijnman de aan te wenden kruiden eveneens in en wendt zich dan al zingend tot de trommelaars: "Nu zullen wij de trommels slaan." In het ritueel van de Nana-dans bekleden de trommelaars de hoofdfunctie. Pas door hèn, tezamen met de ingenomen kruiden, geraakt de medicijn-man of -vrouw in een trance-toestand, die hem of haar in de gelegenheid stelt ongewoon lange tijd te dansen, terwijl daarbij de juiste geneeskundige kruiden worden bijeengezocht. In deze uitvoering van Nana zullen verscheidene leden van Ehimomo elk een korte solo dansen om theatertechnische redenen.

Otu

Otu is de naam van een krijgsgod, beter gezegd een oorlogsgod in vreedstijd. Toen de eerste Ga in de omgeving van Accra aankwamen, troffen zij daar de stam Fanti aan, die Otu als oorlogsgod hadden. De legende zegt dat Otu over zee kwam om ook de Ga te overtuigen. De leiders van de Otu-cultus gingen bij de Kple-priesters van de Ga pleiten voor Otu en nodigden hem uit de riten bij te wonen. Teneinde vijandelijkheden te voorkomen namen de Ga de uitnodiging aan en op hun beurt werden de Fanti bij hen uitgenodigd de rituelen bij te wonen. Deze uitnodigingen over en weer zijn een gewoonte geworden, die tot op heden in zwang is.

De grote uitdrukingskracht van het Otu-ritueel komt naar voren bij de vele liederen, waarvan de teksten dreigend zijn, echter steeds de vredige bedoelingen naar voren brengen en het zinloze van oorlogvoeren onderstrepen.

Kenmerkende teksten van deze liederen zijn bijvoorbeeld: "Wij willen niet strijden. Ook al weten wij dat wij sterk zijn, willen wij niet strijden. Indien jullie echter oorlog willen, dan vechten wij. Wij zelf willen geen strijd." Of: "Wij trekken niet ten aanval tegen jullie land. Waarom komen jullie in ons land en vallen ons aan." En: "Ik heb alles weggegeven dat ik bezat. Ik heb niets meer. Zelfs als je me dwingt om met je te vechten, kan ik je toch niets meer geven."

Tot het begin van deze eeuw werd de Otu-dans, die zowel door mannen als door vrouwen kan worden uitgevoerd, uitsluitend door kalebassen begeleid. De belangrijkste kalebas, die de leider van het orkest is, draagt de naam Obrenten. Tegenwoordig hebben trommels de plaats van de kalebassen ingenomen en heeft de dominerende trommel de naam Obrenten overgenomen.

Het dansen van de Otu is een zeer magische aangelegenheid en wanneer Otu, door de aanwezigheid van de drie Kple-priesters in de groep, zich op het toneel zou manifesteren, kan de toeschouwer voorvallen meemaken, die niet verklaarbaar zijn. Mustapha is dan ook altijd zeer terughoudend bij deze dans, omdat hij niet weet hoe het niet-Afrikaanse publiek zal reageren. In ieder geval maakt hilariteit bij het publiek onmiddellijk een einde aan een gebeuren, dat soms zo uniek kan zijn dat men zich afvraagt: "Gebeurt het of gebeurt het niet?"

De toeschouwer kan dan ook alleen bijdragen door zich te concentreren en te respecteren, door een uiterste aandacht, wat tenslotte voor een ander religie is.

Tigari

Tigari is een rituele dans, die in geheel Ghana wordt uitgevoerd. Zij is afkomstig uit het noorden, de streek Ypala bij de plaats Wa.

De dans Tigari behoort tot een zeer bijzonder soort, de zogenaamde "medicijndansen", in tegenstelling tot die, die opgedragen zijn aan de goden. Toch wordt deze "medicijndans" vaak in bepaalde streken als ere-dienst opgedragen aan de geest Tigari, want uit de dan gezongen liederen blijkt, dat men om hulp en steun vraagt. Dan wordt als eerste zang gebracht de bede om hulp, bijvoorbeeld bij de jacht, en vangen de liederen aan met "vader, komt!". Door vele Ghanezen wordt dan ook de geest Tigari beschouwd als hun geestelijke vader, die de waarheid bewaart, boze geesten afweert en de moraal van de gemeenschap rein houdt.

De zeer uitzonderlijke dans Tigari, in zijn oorspronkelijke vorm, is een gebeurtenis van het allereerste belang. De kracht van de dans is dan namelijk door de mens zelf geschapen, waarbij een bepaald voorwerp, kruiden en bloed van een kip, geit of schaap worden gebruikt. De kracht ligt in deze benodigdheden, de wijze van trommelen, de tekst van de liederen en de dans zelf.

Tigari-priesters nemen zekere kruiden tot zich ten einde "wonderen" te vertonen, die liggen op het terrein van neuro-musculaire controle, waarbij prestaties door het lichaam worden verricht, die onder normale omstandigheden tot het onmogelijke behoren. Er dient uitdrukkelijk op te worden gewezen, dat de Tigari-dans geen "trance"-dans is en de danser niet beneveld is of bezeten. Hier is sprake van een soort beheersing van het lichaam, die vele vragen oproept. De Tigari-priesters, tevens de uitvoerders van de dans, zeggen dat de geest van de Tigari hen aanspoort, hiertoe aangetrokken door de kruiden die zij tot zich hebben genomen – in hun eigen woorden: "de kruiden werken als een magneet". Wanneer de danser opkomt, groet hij allereerst de trommelaars, een gebaar dat de Tigari-dans gemeen heeft met alle dansen in Ghana, of deze dansen ritueel zijn of niet. De trommelaars worden altijd met eerbied behandeld en als hoog geplaatst beschouwd, want zij hebben de kennis, zij wéten, niet alleen over het trommelen, maar ook over de dansen en de liederen bij de dansen.

Vervolgens danst de danser naar de trommelaars toe en daarop van hen af. De eerste passen worden namelijk gedaan met het doel de toeschouwers en de leden van het genootschap te tonen dat hij de juiste passen kan zetten op de frasen die de trommelaars slaan. Het tempo van de eerste passen is laag maar wordt allengs opgevoerd.

De Tigari-priester – lees hier Tigari-danser – is nooit alléén bij het uitvoeren van de dans maar heeft altijd minstens één helper bij zich, een bij-priester, "Yago" genaamd, die met de rechterarm opgeheven en twee vingers van de hand recht omhoog gestoken staat en als het ware als antenne functioneert voor het signaleren dat de Tigari-geest is gearriveerd. Dan wordt met het slaken van een geheimbond-formule de plaats aangewezen waar de danser zich moet opstellen en waar de Tigari-geest hem zal begeleiden en kracht geven bij de werveling die dan aanvangt op de bal van de voet. Steeds sneller gaat de danser, zonder zich bewust te zijn van tijd en plaats, tot uitputting het einde zou zijn. De "Yago", die hem nauwlettend volgt en de tekenen van uiterste vermoeidheid constateert, verbreekt het contact met de geest Tigari, door het laten zakken van de rechterarm en het uitspreken van een formule, of, indien dat niet voldoende is, door hem met water te begieten, want water verdrijft Tigari. De priester-danser kan de dans weer hervatten, steeds door bemiddeling van de "Yago", waarbij een tempo wordt bereikt en houdingen worden aangenomen tijdens het wervelen, die onmenselijk of indien men wil onmogelijk zijn. De trommels die gebruikt worden voor de Tigari-dans zijn de zogenaamde "donnos", knijptrommels met overdwars spanpezen, bekend als de "sprekende trommels", die grote klankvariaties van hoge en lage tonen mogelijk maken. Behalve bij de Tigari-dans worden deze trommels zelden gebruikt, want zij vertegenwoordigen de stemmen van de goden. Het brengen van de Tigari-dans in deze voorstelling is alleen mogelijk gemaakt door lang overleg met de hoofdpriesters van de stam Ga, gezeteld in Accra. De danser zelf is priester en moest zijn toestemming verkrijgen tot het uitvoeren van zijn ambt – van artiest zijn is bij hen dus geen sprake – buiten het gebied van de stam. Daarnaast moest Mustapha Tettey Addy bedreven zijn als medicijn-meester, die de rituele betekenis zowel als de heilwerking van alle kruiden en planten kent. Zowel de priesters als de meester-trommelaars in Ghana moeten deze zogenaamde "Tschofan-kunst" beheersen. Alléén door het volledig voldoen aan al deze voorwaarden, is deze uitvoering van de Tigari-dans mogelijk geworden.

Otofo

Otofo is de dans voor het meisje dat geslachtsrijpheid en daarmee huwbaarheid heeft bereikt. De dans is bedoeld als rituele reiniging van het lichaam en ziel en wordt in deze of dergelijke vorm in vrijwel geheel Afrika gebracht.

Otofo wordt gewoonlijk door een groep meisjes gebracht en zij zijn daarbij alléén met een kralen gordel bekleed.

Overigens geen probleem voor de Afrikanen, want de seksuele aantrekkingskracht van de Afrikaanse vrouw wordt alleen gevormd door het achterwerk!

Gome

Gome is meer muziek dan dans, waarbij een speciale Gome-trommel wordt gebruikt. Deze is vierkant, een soort bankje met één vel, waarop de trommelaar gaat zitten. Bij het trommelen gebruikt hij de voeten om op verschillende plaatsen te drukken en daardoor de toon te variëren. Deze trommel werd in de 17e eeuw door Ga-timmerlieden ontworpen en is nog steeds in Ghana in gebruik.

Gome is een traditioneel gemeenschappelijk gebeuren. De liederen, die er bij worden gezongen, zijn door de slaven gemaakt tijdens de Britse overheersing en dienden om te trachten hun meesters begrip op te laten brengen voor hun lijden. De liederen werden gezongen in een gebroken Engels, omdat zij dachten dat zij dan beter begrepen zouden worden.

Fumefume

Fumefume is een dans van de landbouwers uit het zuiden van Ghana. De bedoeling van de dans is een gebed om regen na het zaaien, zodat het gewas voorspoedig zal groeien en dat een rijke oogst het resultaat zal zijn.

De betekenis van de dans is die van de sterke verbondenheid en saamhorigheid van de leden van de stam. Dit wordt uitgebeeld door de gelijke bewegingen van alle dansers, waarbij de voeten exact het ritme van de trommels volgen.

Deze dans wordt tweemaal per jaar gebracht, éénmaal vóór het zaaien en éénmaal als dankgebed ná de oogst.

Beknopte uitleg van de zangen tussen de dansen

- 1 Het lied tussen Kple en Oshika is een ritueel Kple-lied. De tekst vertelt over een wees, die alleen en verloren is in het woud. Het is een soort waarschuwing dat, wanneer men voor dit noodlot door de geest wordt aangewezen, men dit in absolute eenzaamheid zal moeten ondergaan.
- 2 Het lied tussen Oshika en Nana betreft een traditioneel gemeenschapslied. De tekst zegt: "Wij zijn een arme gemeenschap. Wij hebben geen geld en toch eten wij. Wij eten wat de arme man eet en wat de rijke man eet. Laat niemand bluffen, samen kan men alles krijgen."
- 3 Na Tigari wordt een Otofo-lied gezongen. De tekst zegt dat de vrouw dankt voor de hulp die zij bij de gelegenheid van haar initiatie heeft gehad.
- 4 Tussen Otofo en Gome wordt een lied zonder begeleiding gezongen. De inhoud betreft twee broers, waarvan de een de ander bij moeilijkheden in de steek laat. Dit leidt tot een breuk tussen hen beiden.
- 5 Tussen Gome en Fumefume wordt een Otu-lied gezongen. Het behoort tot het Otu-ritueel en houdt een waarschuwing in dat men zijn vijand nooit uit het oog mag verliezen.
H. J. da Silva

Bij dit programmaboekje hoort een handig opberghoesje dat nog veel meer informatie geeft over 'Volkskunst en klassieke kunst' (niet-westers) in het Holland Festival 1978.

Dit hoesje is gratis in dit theater te verkrijgen.
Let op de aanduiding: Hier gratis programmahoesje.
